

KOL. *Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia, 1986.
KOMÁREK, M. *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc: Periplum, 2006.
KOPEČNÝ, F. K problému kvantitativního přívlastku v češtině. *SaS*, 18, 1957, s. 85–88.
KOPEČNÝ, F. *Základy české skladby*. Praha: SPN, 1958.
KOSTEČKA, J. *Český jazyk pro 3. ročník gymnázií*. Praha: SPN, 2007.
STYBLÍK, V. a kol. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, 2004.
SVOBODOVÁ, I. Určování řídících a závislých větných členů. *ČJL*, 70, 2019–2020, s. 196–197.
ŠMILAUER, V. *Novočekáská skladba*. Praha: SPN, 1966.

Poznámka redakce: Tento příspěvek vyvolal diskusi, proto časopis bude reagovat v příštím čísle.

Z nové umělecké literatury

Monumentální román Kateřiny Tučkové

Erik Gilk, FF UP v Olomouci

erik.gilk@upol.cz

TUČKOVÁ, Kateřina. *Bílá Voda*. Brno: Host, 2022.

Klíčová slova: česká polistopadová próza, historický román, církev, komunistická totalita, Kateřina Tučková

Key words: Czech prose after November 1989, historical novel, church, communist regime, Kateřina Tučková

Monumental Novel of Kateřina Tučková

The latest novel by Kateřina Tučková, *Bílá Voda* (2022), made great impression on readers and received official recognition as well. After a brief introduction that brings the overview of the previous work of Kateřina Tučková, our article proceeds to its main focus – her latest novel. Besides the plot and forms of narration we analyse the structure of the novel and thorough studies of the subject matter within the preparation stage. In the closing part, the author of the article summarises the reception of the novel by literary critiques and brings his own assessment for further discussions.

Vystudovaná bohemistka a kunsthistorička Kateřina Tučková (*1980 v Brně) na sebe upoutala pozornost hned svým prvním románem s historickým námětem *Výhnání Gerty Schnirch* (2009). Próza jako by byla opakem jejího prozaického debutu, lehké a spíše zábavné novely o lásce dívky ke staršímu muži *Montespaniáda* (2006). *Výhnání* přistupuje se vši vážností a s akcentem na hrdinčino utrpení k nechvalně proslulému brněnskému pochodu smrti na jih k Pohořelicím, ke kterému došlo koncem května 1945. Po trase tohoto divokého odsunu se od roku 2006 koná ve výroční den pietní pochod, který Tučková sama absolvovala. Až na několik výjimek vyvolal román nadšení literárních kritiků, kteří vysoko hodnotili především historickou

věrohodnost, neschematické vnímání národnostních poměrů a ztvárnění Gertiných životních osudů až do polistopadových poměrů.

O tři roky později následoval román *Žitkovské bohyně* (2012) pojednávající o lidových léčitelkách na moravskoslovenském pomezí zvaném Kopanice (adjektivum v titulu se váže k jedné z nemnoha zdejších obcí Žitková). Tyto ženy prosluly svými léčitelskými i věšteckými schopnostmi, jež se dědily v ženské linii z generace na generaci. Proto jim byly připisovány nadpřirozené schopnosti, které chtěli využít nacisté za druhé světové války, po válce byly naopak „bohyně“ pronásledovány.

Hlavní postavou je Dora Idesová, která svůj život zasvětila historickému a archivnímu studiu o životu těchto bohyň, přičemž smyslem její práce je očistit léčitelky od podezření z podvodu. V próze je patrná jistá změna autorské poetiky: zatímco *Vyhnaní* je cele soustředěno na životní příběh jednotlivce, zde je vypravěčská pozornost věnována celé skupině žen s obdobnými (tragickými) životními osudy; výraznější je rovněž rešeršování historických pramenů, které se v textu projevuje vřazováním různých dokumentů. Ty mají sice fiktivní charakter, avšak vznikly jen drobnou úpravou reálných listin a dokladů. V recepci tohoto románu byla již kritika obezřetnější a vnímala autorčinu závislost na reálných dějinách spíše jako zátěž, stejně tak upozorňovala na jednoznačné zaměření se na téma či na emotivní přepjatost při líčení neutěšených osudů bohyň.

Román *Bílá Voda* byl nakladatelstvím Host ohlašován dlouhá léta a nakonec vyšel deset let po *Bohyních*. Autorka mezitím ovšem porodila dvě děti, věnovala se jiným projektům, kupříkladu psaní divadelní hry *Vitka* o brněnské skladatelce Vítězslavě Kaprálové (premiéra v roce 2018 v Divadle Husa na provázku) nebo překladu románu *Místa v síti* slovenské autorky Veroniky Šikulové (2015), a rovněž pokračovala ve své kurátorské činnosti. To nic nemění na tom, že na svém opus magnum pracovala kontinuálně, pečlivě studovala historické materiály a vytvořila několik verzí románu.

Již dnes můžeme konstatovat, že román se stal literární událostí roku a v polistopadových poměrech zaznamenal bezprecedentní úspěch. Zdá se neuvěřitelné, že vydavatel si mohl dovolit – pravda po silné mediální kampani – vydat téměř sedmisetstránkový román rovnou ve stotisícovém nákladu. Vzhledem k tomu, že letos následovalo brožované vydání a limitovaná edice s ilustracemi výtvarníka Jaromíra 99 (ergo Švejdičky), lze se domnívat, že náklad se vyprodal. Vedle toho se román stal Knihou roku v anketě *Lidových novin* a Tučková za něj (s přihlédnutím k předchozí tvorbě) získala dokonce Státní cenu za literaturu, což vyvolalo rozporuplné a mnohdy zcela zbytečné emoce, přestože nebyla zdaleka nejmladší laureátkou této ceny po jejím obnovení.¹ Zkusme odhlédnout od čtenářského i znaleckého úspěchu a nahlédněme významovou výstavbu *Bílé Vody* pozorně a pokud možno nezaujatě.

Protagonistkou je Lena Lagnerová, která přijíždí do bývalého internačního kláštera Bílá Voda. Ocítá se tady na radu zdravotní sestry Marie, která ji ošetřovala

¹ Máme tím na mysli Pavla Brycze, kterému bylo pouhých 36 let, když v roce 2004 získal Státní cenu za svůj román *Patriarchátu dávno zašla sláva* (2003).

v nemocnici po pokusu o sebevraždu. Lenu zpočátku charakterizuje úplná rezignace na život a neustálá potřeba sebeobviňování za neznámý skutek, kterého se dopustila. Lena sice dobře ví, že nemá kam jít, než do chátrajícího konventu, přesto se snaží udržet si odstup a nechce mít s řádovými sestrami nic společného. Protože ovšem není možné v tomto společenství jen tak zahálet a práce na zahradě ani okolo dobytka kýženou osamělost neslibují, kývne na nabídku představené sestry Evaristy uspořádat písemnosti v klášterní kanceláři. Právě zde se Lena a jejím prostřednictvím rovněž čtenář postupně seznamuje s historií katolických ženských řeholních řádů, podzemní církve i té oficiální za totalitního režimu. Tato historie je odkrývána především prostřednictvím deníku matky Tobie, ale i korespondence tehdejšího pátera Staubera či záznamů církevního tajemníka.

Lze konstatovat, že román má klasickou rámcovou kompozici sestávající ze dvou časových rovin či dějových linií, k jejichž prolnutí závěrem dojde. Přítomnostní rovinu tvoří kapitoly s jednotným názvem „Temná noc Leny Lagerové“, jež jsou datovány od května 2007 do ledna 2008, tedy do doby odpovídající Lenině práci v klášterní kanceláři. Starší rovinu pak tvoří osudy řeholních sester od padesátých let 20. století, konkrétně od internace řádových sester v rámci Akce Ř uskutečněné v létě 1950, do současnosti, tedy do roku 2007, s dovětkem umístěným do roku 2018.

Trpělivý čtenář se tak prokousává pohnutou historií místa a s nevolí sleduje úsilí režimu absolutně a jakýmkoliv prostředky vymýtit křesťanskou víru v Boha. Tomu částečně úspěšně vzdoruje sestra Evarista, která je nejen řeholnicí, ale rovněž řádně vysvěceným knězem, což ovšem v oficiální katolické církvi nebylo a dosud není možné. Román se tak dotýká velmi složitého a citlivého tématu postavení žen v církvi. Tím spíše, že příběh Evaristy se zakládá na skutečném životě jedné řeholnice, jež se i po skončení komunistické nadvlády odmítla vzdát kněžského svěcení, které přijala v podzemní církvi. Pro posílení kritiky neemancipovaného postavení žen v církvi vytvořila autorka fiktivní řád Anežských panen, které myšlenkově navazují na svatou Vilemínu, údajnou sestru Anežky Přemyslovny. Díky této spojitosti s Vilemínou má pak mít revolta proti církevním zvyklostem a nařízením mnohem starší kořeny.

Marek Lollok píše ve svém článku o nejisté hranici mezi realitou a fikcí, která je jedním z hlavních zdrojů estetického účinku románu. Tučková totiž respektuje známá historická fakta a teprve na jejich základě fabuluje, aniž by přitom realie příliš ohýbala. Využívá přitom mezer v historiografickém poznání a s ohledem na svůj autorský záměr domýšlí a doplňuje prázdná místa našich dějin. Explicitně na to prozaička upozorňuje v paratextech, ať už se jedná o čtená interview, vstupní formuli před textem románu, či závěrečnou „Poznámku k historickým reáliím“, kde se píše: „Tato kniha byla inspirována skutečnými událostmi, ne všechny motivy v ní zpracované však přesně odpovídají realitě. Mým záměrem bylo napsat román, proto jsem některé reálie zjednodušila, případně použila tak, aby sloužily především soudržnosti příběhu.“ Je ovšem otázka, zda tato „nejistá hranice“ či dokonce „napětí“ mezi realitou a fikcí, jak o nich píše Lollok, nejsou vlastně principiálním rysem

jakékoliv historické fikce psané v realistickém, nikoliv imaginárním módu. Nahlédneme-li z tohoto hlediska tvorbu tak různorodých autorů, jakými byli Alois Jirásek, Jaroslav Durych, Jiří Šotola či Vladimír Macura, dojdeme v podstatě k témuž závěru, jakkoliv jejich autorský záměr se diametrálně odlišoval.

Zásadní pro celý román je téměř neprodyšně uzavřený časoprostor, v němž se naprostá většina obou dějových linií odehrává. Bílá Voda, kde se vedle sebe opravdu nuceně ocitly řádové sestry různých řeholí, leží v zapadlém cípu někdejších Sudet na sever od masivu Rychlebských hor, odkud je to daleko i do nejbližšího okresního města. Jak jsem zjistil z osobní návštěvy této nepříliš udržované vesničky, z níž se díky románu již stává kultovní místo, literární popis kláštera a jeho nejbližšího okolí odpovídají realitě. V jednom podstatném bodě se ovšem Tučková odchyluje od skutečné topografie: poutní vrch Mariahilf představující symbol živé mariánské spirituality sem Tučková přenesla z přibližně dvacet kilometrů vzdálených Zlatých Hor. I k tomuto bodu se autorka v doslovu svým způsobem vyjádřila: „Všechny zmíněné postavy se v románu pohybují v částečně skutečném a částečně fiktivním prostředí.“

Stojí za zmínku, že do téže vesnice lokalizovala svůj románový debut *Jeřabinový dům* Marie Hajdová (*1986), vydaný v témže roce jako *Bílá Voda*. Obě prozaičky se tak dotýkají genia loci téhož svérázného regionu, byť každá jiným způsobem. Zatímco Tučková se zaměřuje spíše na duchovní ráz krajiny, čemuž násilně přizpůsobila tamní topografii, Hajdová živě a plasticky ztvárňuje přirozenou geomorfologii svého rodného kraje.

Srovnáme-li *Bílou Vodu* s autorčinými předchozími, o polovinu kratšími romány, je patrné, že se zde mnohem intenzivněji pracuje s (pseudo)dokumentárností. Jistě to lze vnímat jako přirozený důsledek poctivého archivního studia půlstoleté historie klášterního života i románové struktury, kdy se hrdinka s těmito dokumenty postupně obeznámuje. Vedle výše zmíněných hlavních zdrojů mezi ně patří úřední dokumenty, korespondence, zprávy z dobového tisku, přípisy a operační svazky StB, přepisy magnetofonových záznamů či e-maily. Podle Josefa Chuchmy má však tato dokumentárnost svůj protipól i úskalí v tom, že si Tučková dovoluje výrazné románové zvraty až na hranici samé věrohodnosti. Vedle mnoha téměř neuvěřitelných obrácení na víru dochází nejednou i k překvapivým (či naopak očekávatelným) odhalením identit a skutečných příbuzenských vztahů mezi aktéry.

Petr Fischer se v kritické diskusi nad románem v časopisu *Host* sice Tučkové zastává, ale domnívá se, že „honí moc zajců najednou“. Jinými slovy je zde na širokém plátně padesáti let explicitně zpracováno větší množství témat, jejichž hierarchie v tomto monumentálním textovém konglomerátu ztrácí na přehlednosti. Petr A. Bílek autorce zase právem vytýká jednotný styl, který rozhodně neodpovídá různohlasí románových pisatelů či vypravěčů. Svoji recenzi pak kritik končí espretem sobě vlastním: „Témata, která příběh nabízí, jsou nesporně vydatná a sugestivní. Problém spočívá v tom, jak byla napsaná. Velké porce vzbuzují jistě údiv, že se to na talíř vůbec vešlo, ale ne každý cítí zážitky při jejich konzumování.“

Jistě lze dát za pravdu Jonáši Zbořilovi, který s nadsázkou konstatoval, že Tučková vymyslela nový žánr: „Nepíše historické romány, ale romány umlčených.“ Je ovšem zapotřebí k tomu dodat, že píše také romány (u)mučených. Stačí si jen uvědomit, kolik „padlých“ žen, které nakonec našly azyl v bělovodské enklávě, v románu vystupuje. Děje se tak obzvláště v kapitolách nazvaných vždy jako evangelium podle určité postavy (kupříkladu „Evangelium podle Bohdanky“), které představují osobní výpovědi řeholnic z kláštera. Kolik jen utrpení, osobních neštěstí, zklamání a naopak násilí na nich páchaném autorka naložila na jejich bedra! Zatímco tyto ženy a někdejší páter jsou představeni jako oběti zvláště minulého režimu, reprezentanti oficiální „státní“ církve (mezi jinými ministr Leopold Plojhar a olomoucký biskup Rudolf Havraj) jako viníci.

Jednoznačné rozdělení na dobro a zlo tak usvědčuje autorku z učebnicově prostého černobílého vnímání reality, jejíž morfologie je za každých okolností, totalitní režim nevyjímaje, mnohem variabilnější. Tučková nejspíš při studiu podlehla ohromení z hrůz, které musely řádové sestry před listopadem 1989 vytrpět; to však nic nemění na tom, že rozvržení a charakter postav jejích románů je čím dál plošší a nebezpečně se blíží hodnotovému (a hodnoticímu) schematismu, jehož absence byla kvitována ve *Výhnání Gerty Schnirch*.

Literatura

BÍLEK, P. A. Proč přišla do kláštera. V novém románu Tučkové do sebe všechno zapadne. Aktuálně, 19. 5. 2022. [online] Dostupné z <<https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/recenze-proc-prisla-do-klastera-katerina-tuckova-bilavoda/r~47186586d78511eca25a0cc47ab5f122/>>.

EDER, K. Kladio na řeholnice. *Host*, 38, 2022, č. 5, s. 48–49.

FISCHER, P. In Nezbeda, O. Obdivuhodné gesto, nebo dobrý román? *Host*, 38, 2022, č. 5, s. 50–55.

Chuchma, J. Skřípající dokument. *Respekt*, 33, 2022, č. 18, s. 162.

LOLLOK, M. Dobiášová versus Tučková. K románům tematizujícím hledání (ženské) spirituality. *Bohemica Olomucensia*, 14, 2022, č. 3, s. 194–210.

ZBOŘIL, J. Tučková píše o hrdinství umlčených žen. Bílá Voda bude Knihou roku. *Seznam zprávy*, 19. 5. 2022. [online] Dostupné z <<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kultura-tuckova-pise-o-hrdinstvi-umlcenyh-zen-bila-voda-bude-knihou-roku-202839>>.